

Józef Steciński

(Jarosław)

KONSERWACJA OBRAZU OLEJNEGO NA PŁÓTNIE
ŚW. LUDWIK
WYRUSZAJĄCY NA WYPRAWĘ KRZYŻOWĄ
Z PRACOWNI J. MATEJKI
W OŁTARZU GŁÓWNYM
KOŚCIOŁA W KRASŁAWIU (ŁOTWA)

W drugiej połowie XVIII wieku Platerowie właściciele Krasławia (w dawnych Inflantach Polskich) ufundowali kościół, sprowadzili też artystę malarza Filippo Castaldiego, Włocha, który osiedlił się w Polsce, by ten ozdobił malowidłami wnętrza pałacu Platerów. F. Castaldi namalował też m.in. obrazy w ołtarzach kościoła parafialnego w Krasławiu.

W ołtarzu głównym umieścił fresk „Św. Ludwik wyruszający na wyprawę krzyżową” (fot. 1 i 2). Wilgotny klimat w Krasławiu (obok kościoła rzeka, wiele jezior) spowodował poczernienie fresku w ołtarzu (zaatakowany przez pleśń i grzyby), a w tym czasie nieznano metod, które mogłyby zlikwidować te szkodniki. Poczyniono próby oczyszczania fresku, lecz te nie przyniosły oczekiwanych rezultatów. W tej sytuacji Rektor Seminarium w Krasławiu, późniejszy dziekan Jan Jałowiecki, w latach 80. XIX w. zamówił u Jana Matejki obraz olejny na płótnie Św. Ludwika, które to przedsięwzięcie finansowo wsparł Eugeniusz Plater.

J. Matejko namalował obraz olejny – szkic na desce Św. Ludwika 52 x 26,5 cm, który znajduje się obecnie w Muzeum Okręgowym w Toruniu. Według tego obrazu – szkicu uczniowie J. Matejki namalowali obraz olejny na płótnie o rozmiarach 7/3.30 m. Z czasem i ten obraz olejny na płótnie „Św. Ludwik wyruszający na wyprawę krzyżową” w 1930 r. odnawiał Józef Jan Plater z Kombula – napis na odwrocie obrazu (fot. 7).

W latach rządów komunistycznych (1941 r.) aresztowano proboszcza parafii ks. Witalego Paszkiewicza oraz podpalamo ołtarze i organy. Po wyjściu sprawców z kościoła parafianie ugasili pożar, ale obraz Św. Ludwika znacznie ucierpiał, najbardziej dolna część. Warstwa malarska z gruntami stała się krucho, popękana, w postaci łusek odpadała (fot. 3). Komitet Parafialny kościoła w Krasławiu wysłał pisma do Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz do Stowarzyszenia Wspólnota Polska w Warszawie z prośbą o pomoc w ratowaniu obrazu Św. Ludwika.

W 2003 r. wysłano z Polski 2 konserwatorów (Józef Steciński i Tomasz Dziurawiec), by sporządzili raport o stanie zachowania obrazu olejnego na płótnie „Św. Ludwika wyruszającego na wyprawę krzyżową”. W tym samym roku Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Senat Rzeczypospolitej Polski przyznały fundusze na prace konserwatorskie. Program prac konserwatorskich został zatwierdzony przez komisję polsko-łotewską.

Rusztowania przy ołtarzu głównym wykonali miejscowi cieśle według projektu i nadzoru J. Stecińskiego (fot. 4). Elementy z drewna łączono śrubami, wkrętami metalowymi, by w czasie wbijania gwoździ wstrząsy nie powodowały odpadania łusek warstwy malarskiej. Łuszczącą się warstwa malarska z gruntami kredowymi zabezpieczono – zaklejono bibułą japońską z pastą woskową – żywiczną (wosk pszczeli, żywica damara, terpentyna wenecka i terpentyna balsamiczna – fot. 4).

Po zabezpieczeniu warstwy malarskiej obraz Św. Ludwika przesunięto w bok odsłaniając fresk F. Castaldiego na ścianie w ołtarzu w profilowanej połączonej ramie wykonanej w zaprawie wapienno-piaskowej (fot. 6). W II etapie prac obraz olejny Św. Ludwika przemieszczono na posadzkę w prezbiterium kościoła, gdzie przygotowano podłoże z płyt paździerzowych, tektury, kalki technicznej i melineksu (fot. 8, 9, 10, 11), na którym położono obraz licem w dół. Waga obrazu bez ramy to około 300 kg.

Na odwrocie obrazu widoczne 2 napisy:

Obraz odmyto, odwernyksowano, podklejono nowem płótnem dolną połowę, zaszpachlowano dziury i podmalowano szpachlówką i miejsca pozabawione farby w lipcu 1930 r. z rozporządzenia ks. Dziekana Józefa Kisielisa. Odnawiał Józef Jan Plater z Kombula.

[...] jako kleju użyto mieszaniny: z kleju stolarskiego, mąki żytniej z dodatkiem krochmalu; do szpachlówki: kredy szlamowanej, ochry lakieru olejnego „Kocha” w Rydze (Ellas Laka) z dodatkiem wody, tegoż lakieru, do przytwierdzenia odpadającej farby, oraz werniksu artystycznego, „Lefranc” w Paryżu. Farby : „Lefranc” i „Günther Wagner”.

Przed rozpoczęciem prac konserwatorskich II etapu w 2004 r. przygotowano: nowe płótno lniane do dublowania obrazu moczonego w gorącej wodzie przez 1 godzinę. Po wysuszeniu wyprasowano żelazkiem, oraz masę dublażową składającą się: z 1 kg terpentyny weneckiej, 4 kg żywicy – damary i 5 kg wosku pszczelego. Zastosowano skład masy dublażowej odporny na wilgoć (ponieważ w kościele w miesiącach letnich wilgotność powietrza wynosiła 80–90% przy temperaturze 18–21°C. Wykonano blejtram pomocniczy z drewna świerkowego, na którym naciągnięto nowe płótno lniane (fot. 5). Wyciągając zardzewiałe gwoździe z blejtramu obcęgami dentystycznymi oddzielony został obraz Św. Ludwika od blejtramu (fot. 12).

Drewniany blejtram po rozebraniu na elementy został oczyszczony i dwukrotnie nasączony preparatem przeciw owadom – szkodnikom drewna „Lignofix Super” produkcji czeskiej Qnalichem spol Melnik oraz środkiem przeciwko pleśniom i grzybom „Lastanox Super” Lachema – Brno Zavod Bohumin. Stare płótno dublażowe krucho zniszczone przez pleśnie i grzyby oddzielono od obrazu przy pomocy parownicy i skalpeli (fot. 13).

Pęknięcia i małe dziury w płótnie obrazu cerowano nićmi lnianymi, większe ubytki uzupełniono łatami z zagruntowanego płótna lnianego (fot. 15 i 16). Płótno – odwrocie obrazu nasączono (przy pomocy rozpylacza) środkiem chemicznym przeciwko pleśniom i grzybom – Lastanox Specjal (fot. 14).

Odwrocie obrazu pokryto (pędzlami) podgrzaną w łaźni wodnej masą dublażową następnie przytwierdzono nowe płótno do obrazu prasując rozgrzаныmi żelazkami oraz dociskając chłodnymi gładkimi kamieniami (fot. 17). Po sprasowaniu pęcherze i łuski warstwy malarskiej z zaprawą kredową położyły się zlepione z podłożem tworząc gładką jednolitą płaszczyznę (fot. 18).

Fot. 1. Krasław – ołtarz główny w kościele par. p.w. Św. Ludwika i Donata. Fot. Józef Steciński

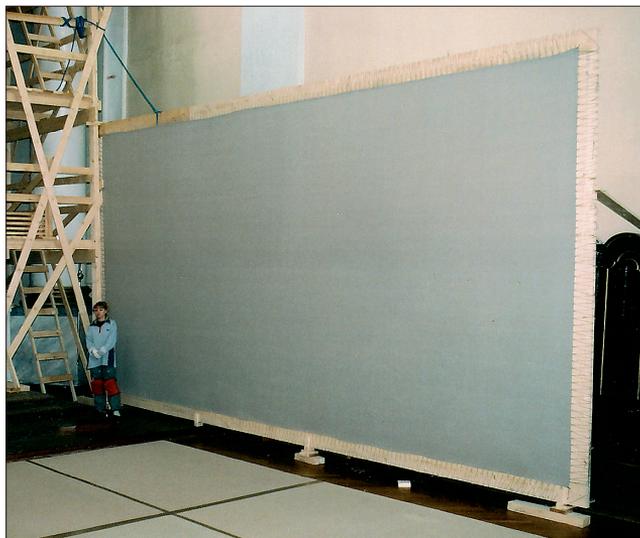
Fot. 2. Krasław – obraz Św. Ludwika udającego się na wyprawę krzyżową w ołtarzu gł. kościoła par. – stan przed konserwacją. Fot. Józef Steciński

Fot. 3. Krasław – fr. obrazu Św. Ludwika w ołtarzu gł. kościoła par. – stan przed konserwacją. Fot. Józef Steciński

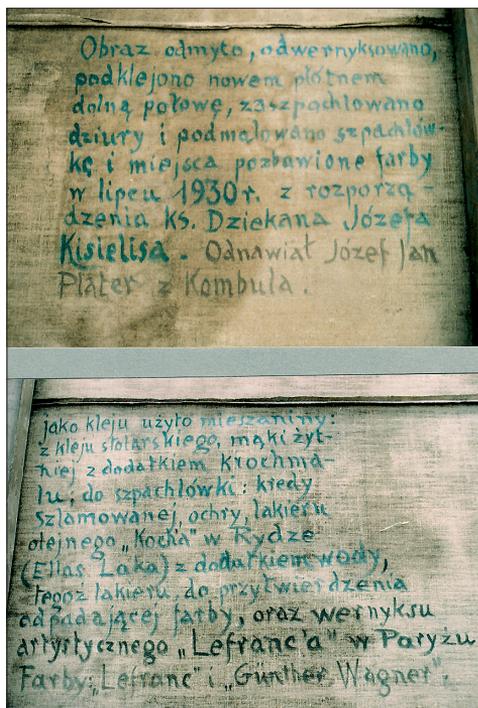
Fot. 4. Krasław – zbudowane rusztowanie do prac kons. przy ołtarzu gł. w kościele par. Warsztwa malarska obrazu zabezpieczona bibulką japońską. Fot. Józef Steciński

Fot. 5. Krasław - naciągnięte nowe płótno lniane na blejtram pomocniczy do dublowania obrazu Św. Ludwika. Fot. Józef Steciński

Fot. 6. Krasław - przesunięty w bok obraz olejny na płótnie Św. Ludwika, oraz odsłonięty fresk F. Castaliego w ołtarzu gł. kościoła par. Fot. Józef Steciński

Fot. 7. Krasław – napisy na odwrocie obrazu olejnego na płótnie Św. Ludwika. Fot. Józef Steciński

Fot. 8. Krasław – przemieszczanie obrazu olejnego na płótnie Św. Ludwika z ołtarza na posadzkę w prezbiterium kościoła. Fot. Józef Steciński

Fot. 9. Kraślaw – przemieszczanie obrazu Św. Ludwika z ołtarza na posadzkę prezbiterium kościoła. Fot. Józef Steciński

Fot. 10. Kraślaw – przeniesiony obraz olejny Św. Ludwika z ołtarza na posadzkę w prezbiterium. Fot. Józef Steciński

Fot. 11. Kraślaw – ustawianie obrazu olejnego Św. Ludwika na przygotowane podłoże z płyt paździerzowych. Fot. Józef Steciński

Fot. 12. Krasław – zdejmowanie obrazu olejnego na płótnie z blejtramu. Fot. Józef Steciński

Fot. 13. Krasław – oddzielanie zbutwiałego płótna dublującego z roku 1930 od obrazu Św. Ludwika. Fot. Józef Steciński

Fot. 14. Krasław – dezynfekcja odwrocia obrazu olejnego na płótnie Św. Ludwika przeciw pleśniam i grzybom. Fot. Józef Steciński

Fot. 15. Krasław – cerowanie i wstawianie łąt w miejscach pęknięć i ubytków płótna w obrazie Św. Ludwika. Fot. Józef Steciński

Fot. 16. Krasław – odwrócenie obrazu Św. Ludwika po wycerowaniu pęknięć i uzupełnieniu ubytków płótna. Fot. Józef Steciński

Fot. 17. Krasław – dublowanie obrazu przytwierdzenie na odwrocie obrazu Św. Ludwika nowego płótna. Fot. Józef Steciński

Fot. 18. Krasław – obraz Św. Ludwika po wzmocnieniu nowym płótnem. Fot. Józef Steciński

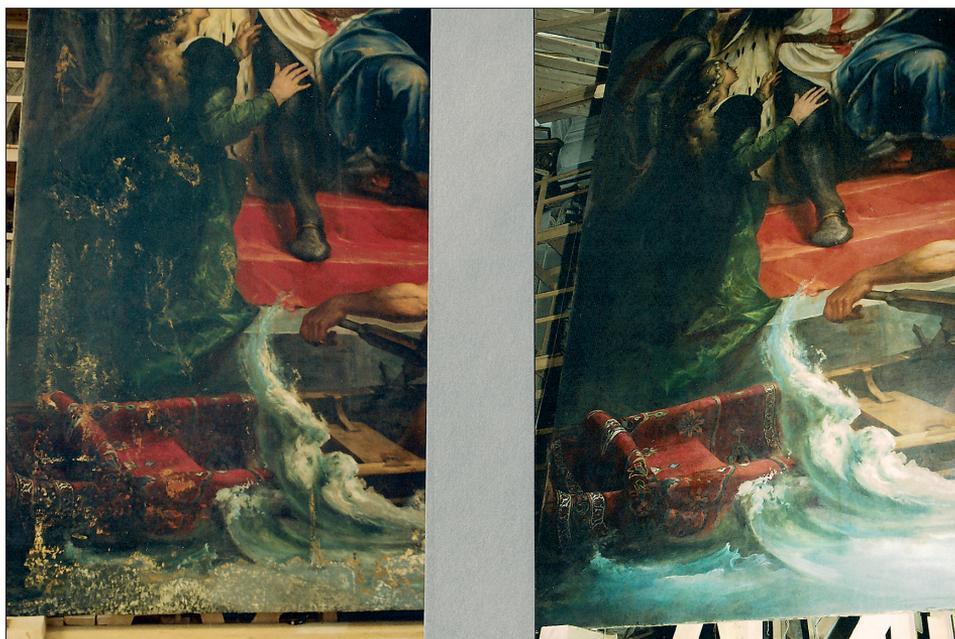

Fot. 19. Krasław – oczyszczanie warstwy malarskiej obrazu Św. Ludwika. Fot. Józef Steciński

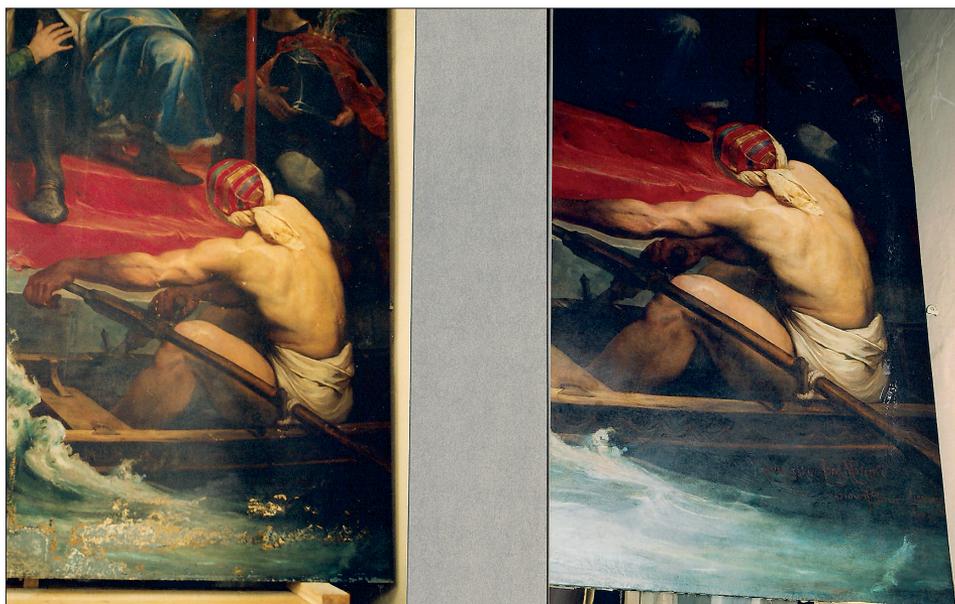

Fot. 20. Krasław – fr. obrazu Św. Ludwika w trakcie oczyszczania. Fot. Józef Steciński

Fot. 21. Krasław – fr. lewej dolnej części obrazu Św. Ludwika przed i po uzupełnieniu ubytków warstwy malarskiej. Fot. Józef Steciński

Fot. 22. Krasław – fr. prawej dolnej części obrazu Św. Ludwika przed i po uzupełnieniu ubytków warstwy malarskiej. Fot. Józef Steciński

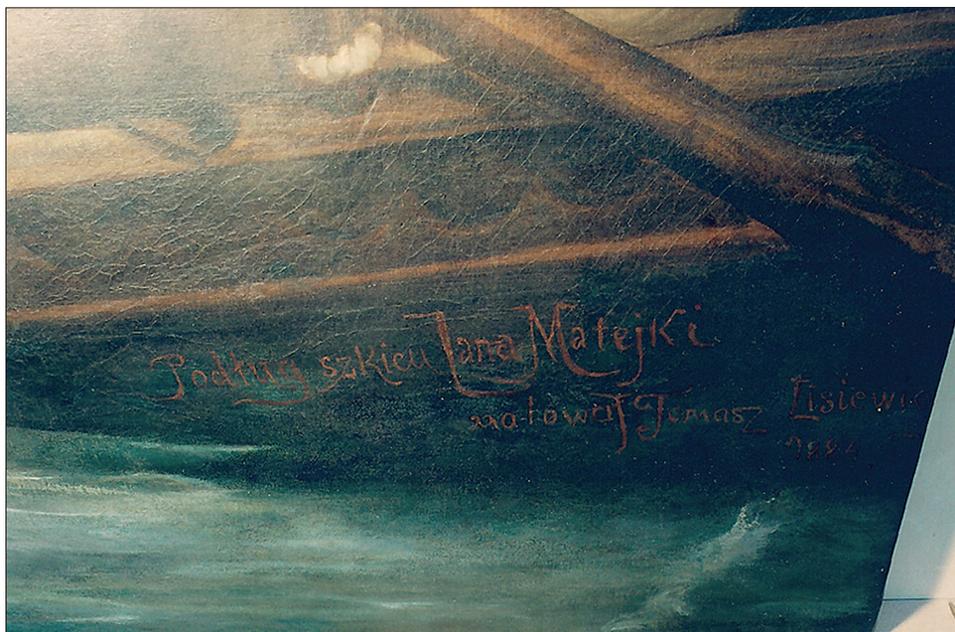
Fot. 23. Krasław – obraz Św. Ludwika po uzupełnieniu ubytków warstwy malarskiej umieszczonej na ścianie południowej prezbiterium. Fot. Józef Steciński

Fot. 24. Krasław – obraz Św. Ludwika na południowej ścianie prezbiterium z ramą – stan po konserwacji. Fot. Józef Steciński

Fot. 25. Krasław – obraz Św. Ludwika w ramie na ścianie południowej prezbiterium stan po konserwacji. Fot. Józef Steciński

Fot. 26. Krasław – sygnatura w prawym dolnym narożniku na obrazie olejnym Św. Ludwika „Podług szkicu Jana Matejki malował Tomasz Lisiewicz 1884”. Fot. Józef Steciński

Fot. 27. Krasław – kościół par. fresk Filippo Castaldiego – obraz Św. Ludwika w ołtarzu głównym – stan po konserwacji. Fot. Józef Steciński

Przed prasowaniem odwrocie obrazu zwilżono wodą destylowaną z alkoholem etylowym (przy pomocy rozpylacza) by warstwa malarska z zaprawą w postaci wygiętych łusek pod wpływem terpentyny i wilgoci zmiękła i układała się płasko. Po odwróceniu obrazu licem w górę powierzchnię warstwy malarskiej oczyszczano tamponami waty z mieszaniną alkoholu etylowego i terpentyny balsamicznej z dodatkiem benzyny lakowej, równocześnie zdejmując bibułkę japońską zabezpieczającą (fot. 19 i 20). Odwrocie ramy obrazu (z drewna dębowego) z kartuszami nasączono preparatem Antox B przeciwko owadom – szkodnikom drewna.

W trzecim etapie prac konserwatorskich (2005 r.) usuwano mechanicznie – skalpelami przemaalowania z lica obrazu. Grunty kredowe z roku 1930 szeroką szpachlą i niezbyt równo zachodzące na warstwę malarską, wyrównane zostały skalpelami i papierem ściernym. Uzupełnienia ubytków gruntów kredowych wykonano: kredą bolońską połączoną (na gorąco) z masą dublażową (wosk pszczeli, żywica damara i terpentyna wenecka) i pigmentami uzyskując kity w kolorach występujących na obrazie.

Roztopionymi kitami przy pomocy kauterów uzupełniono ubytki zaprawy kredowej. Lico obrazu zabezpieczono – pokryto werniksem półmatowym sporządzonym z: żywicy damary 30%, wosk pszczeli oczyszczony – bezbarwny 15%, terpentyna balsamiczna 35% i toluen 20%.

Część starego płótna dublażowego z napisami z 1930 r. oczyszczono i zdezynfekowano preparatem grzybobójczym Lastanox Super, Lachema – Brno Zavod Bohumin. Obraz zdjęto z krosna pomocniczego następnie naciągnięto na blejtram pierwotny przytwierdzając gwoździkami nierdzewnymi (z miedzi).

Stare płótno dublujące z napisami przytwierdzono do blejtramu od strony odwrocia obrazu razem z płótnem obrazu. Uzupełnienia ubytków warstwy malarskiej – punktowania wykonano farbami „COLORE A WERNISE PER RESTAURO” włoskiej firmy MAI MERI (fot. 21, 22).

W sierpniu 2005 r. staraniem ks. dziekana Józefa Łapkowskiego zbudowano rusztowania (przy ścianie bocznej – południowej w prezbiterium kościoła) następnie przemieszczono obraz olejny Św. Ludwika od ołtarza głównego na ścianę południową prezbiterium (fot. 23, 24, 25) tym samym wyeksponowano obraz olejny Św. Ludwika i fresk w retabulum ołtarza głównego.

Powyższe prace wykonał zespół konserwatorów dzieł sztuki: Józef Steciński – kierownik zespołu, Małgorzata Słowik, Magdalena Getle i Tomasz Dziurawiec. Nadzór konserwatorski pełniła: Dzintra Bukeviča z Łotwy.

W okresie od 13 czerwca 2005 r. do 27 marca 2006 r. w kilku etapach konserwację drewnianej pozłacanej i posrebrzanej ramy do obrazu olejnego na płótnie „Św. Ludwika” wykonał Józef Steciński z funduszy przyznanych przez Państwową Inspekcję Dziedzictwa Kulturowego Republiki Łotewskiej. Konserwację fresku w ołtarzu Filippo Castaldiego „Św. Ludwik wyruszający na wyprawę krzyżową” wykonała Kristine Širvinskas z Łotwy (fot. 27).